



FRÅN ORD TILL HANDLING





MARIA LEISSNER, rådgivare avd. för demokrati- och social utveckling, SIDA, Stockholm, samtalsledare

PETER ANYANG NYONGO, professor i statsvetenskap, parlamentsledamot

Demokrati ur ett afrikanskt perspektiv

Demokratis natur i Afrika, hur ser den ut? Demokratiseringsprocessen, som pågått i ett decennium nu, är en självklar process som måste äga rum och som kommer att äga rum – men inte utan stora insatser och hårt arbete.

Maria Leissner, rådgivare i demokratiutveckling SIDA och före detta partiordförande för folkpartiet träffade Peter Anyang Nyongo, professor i statsvetenskap, grundare av ett av oppositionspartierna och parlamentsledamot i Nairobi, Kenya. Deras samtal ägde rum den 21 mars 2000 i Nairobi, Kenya. Med bland annat Kenya som exempel kretsade diskussionen kring ansvar, makt, frihet, trovärdighet, utveckling och institutionernas roll.

Peter Anyang Nyongo har engagerat sig som akademiker och politiker, i den pågående afrikanska demokratiseringsprocessen. I sina publikationer kallar han det senaste decenniets demokratirevolution i Afrika för Afrikas andra befrielsevåg, något lika självklart för varje afrikan att engagera sig i som självständighetsrörelsen när de forna kolonierna befriade sig från de europeiska kolonialherrarna.

Redan när Kenya i början av 90-talet tillät flerpartisystem började Peter Anyang Nyongo engagera sig i politiken, och han var mycket aktiv inom oppositionen. Så småningom grundades det parti där han nu är en av ledarna, SDP. I parlamentet har Peter Anyang Nyongo drivit på för att bit för bit bygga upp institutioner som för Kenya närmare demokratiska ideal. Ett exempel är införandet av ett utskott, Public Affairs Committee, den första institution i Kenya som satts att övervaka regeringens hanterande av medborgarnas skattemedel.

NAIROBI, KENYA – EN KOKANDE GRYTA AV POLITISKA HÄNDELSER

Som vanligt är Kenya en kokande gryta av politiska händelser i den ständigt pågående kampen för demokrati. Hur ska parlamentet förvandlas från ett

transportkompani till en riktig lagstiftande församling? Hur ska man kunna få in mer än några ynkliga procent kvinnor i kommunfullmäktige och parlamentet? Hur ska man få väljarna att begripa att de med sin röst kan förändra Kenyas framtid och att det spelar roll vilken partisymbol de sätter kryss för? Och hur ska man kunna stoppa den etniskt färgade uppdelningen i landet mellan olika partier?

”THEY WALKED LIKE KINGS”

Maria Leissner berättar att hon på sitt håll – både som svensk politiker och demokratirådgivare på SIDA – funderat mycket över det senaste decenniets demokrativåg. Hon har haft förmånen att följa utvecklingen från 90-talets början vid upprepade besök i ett antal länder i Afrika.

– Det är en oerhört fascinerande utveckling, en stark omdaning av de flesta afrikanska stater, som har pågått i ett decennium utan att svenska eller internationella medier lagt särskilt stor vikt vid det.

Maria Leissner menar att utvecklingen inte riktigt passar in i det katastrofscenariot där vi i västvärlden vill placera Afrika. Men hon har själv sett hur självklart det är för både universitetsprofessorer i Kenya och fattiga gamla kvinnor på landsbygden i Zambia att räkna sig som aktiva medborgare och att själva kunna forma sin och sina barns framtid.

– Jag har sett hur människor växer och fylls av mer respekt för sig själva när de äntligen blir fulla medborgare i sitt land. En kvinna som hållit i gräsrotsmöten på den kenyanska landsbygden inför det senaste valet, berättade om hur bybor som inte kunde läsa och som inte haft en aning om sin makt och frihet som väljare vandrade iväg från mötet med en helt ny kunskap om sina medborgerliga rättigheter, ”they walked like kings”.

Maria Leissner vänder sig till Peter Anyang Nyongo med funderingar som hon har burit på länge.

– Utvecklingen genom årtusendena visar hur människan successivt tagit makten över sig själv. I det andliga, politiska och ekonomiska livet har människan under historiens gång bit för bit tagit makten över sitt eget liv och individualiserat makten. Är det en oundviklig utveckling att vår civilisation ständigt blir mer demokratisk, att människan ständigt tar mer makt över sig själv och sin tillvaro? frågar hon. Eller är demokratin en tillfällig historisk nyck som inte är ödesbestämd och som lätt kan gå förlorad?

Själv är jag övertygad om att utvecklingen i riktning mot demokrati och egenmakt inte är reversibel, inte kan stoppas eller vändas, att människan i framtiden inte kommer att ge upp kravet på frihet utan att det förblir en självklar utgångspunkt när samhällen utformas.

Peter Anyang Nyongo håller med henne.

– Demokratiseringen är en självklar process som måste äga rum och som kommer att äga rum. Men den kommer inte utan våra insatser och tålmodiga arbete. Den kommer inte utan träget arbete.

DEMOKRATIN MÅSTE HA NÅGOT ATT GE

– När Julius Nyerere avgick som president i Tanzania, fortsätter Peter Anyang Nyongo, frågade man genom folkomröstning om folk ville ha ett flerpartisystem. Majoriteten av väljarna sa nej, de ville ha kvar det gamla enpartisystemet. Men Nyerere vägrade respektera folkomröstningsresultatet. ”Ni behöver ett flerpartisystem” sade han till tanzanierna. Och det genomfördes.

I dag, när Tanzania haft flerpartidemokrati i ett antal år, vill många väljare återvända till det gamla enpartisystemet på grund av de olösta ekonomiska och sociala problemen. Ekonomiska problem skapar efterfrågan på en stark stat och en stark ledare.

Peter Anyang Nyongo menar att den stora uppgiften för demokratiförespråkare i detta nya millennium är att få fart på den socioekonomiska utvecklingen. Han säger att de utvecklade länderna måste ta som sin uppgift att bekämpa fattigdomen i tredje världen så snart som möjligt, om de vill att demokratin ska överleva.

– Så demokratin måste leverera välstånd för att få trovärdighet som system? frågar Maria Leissner.

– Just det. Människor förväntar sig mycket av en övergång till demokrati från en ekonomiskt nergången diktatur, som ofta varit fallet i Afrika. De vill se att demokratin verkligen kan leverera, inte bara frihet och väljarmakt utan också påtagliga förbättringar, och att deras levnadsvillkor blir något mindre usla än de var under diktaturen. Händer inte detta så tappar demokratin trovärdighet som system, och människor, som i Tanzania, går tillbaka till att tro på ”Den starke mannen” som en lösning på problemen.

Maria Leissner påpekar att just detta har vi sett hända i Europa, inte minst när Hitler kom till makten i Tyskland, ett land som då var ekonomiskt uttömt efter krigsskadeståndet, med massarbetslöshet och förtvivlade människor.

FÖRDJUPAD DEMOKRATI KOMMER BARA MED EKONOMISK UTVECKLING

– Demokrati och utveckling hänger ihop också på ett annat sätt, fortsätter Peter Anyang Nyongo. Fördjupad demokrati kommer bara med ekonomisk utveckling. Se till exempel på människors attityder gentemot politiker här. När en svensk parlamentariker kommer in i ett rum reser sig ingen av respekt. Men

här reser folk sig upp när en parlamentsledamot kommer in, man erbjuder sin sittplats. Parlamentariker i Kenya ses som symboler för rikedom och makt. Det är de som kontrollerar resurserna. Vi har långt kvar till dess att politikern ses som väljarnas ödmjuka tjänare. Brist på frihet är den sociala frukten av ekonomisk underutveckling.

Maria Leissner menar att demokratin inte bara handlar om att välja sina ledare, utan dessutom om att leda sig själv. Att skaffa sig frihet över sitt eget liv utan att vänta på vad ledaren säger, om än en aldrig så demokratiskt vald ledare.

– Är det inte mot den bakgrunden, frågar hon, som man kan se mycket av det vi anser vara en negativ utveckling i Europa, till exempel kyrkans svårigheter att locka folk till gudstjänster, partiernas stadigt minskande medlemsskaror, problemen i skolan med stökighet på lektionerna och bristande respekt för lärarna? När människan alltmer tar makten över sin situation behöver hon inte längre de starka kollektiven. Flykten från partier, samfund, ifrågasättandet av staten och den tilltagande privatiseringen kanske kan ses som en naturlig följd av att folk anser sig kunna klara sig själva i högre grad nu än tidigare.

– Det är synd att folk inte längre tar Marx seriöst, säger Peter Anyang Nyongo. Han sade att när samhällets produktionskapacitet utvecklas och resursknappheten elimineras kommer staten att vittra sönder, för då behöver man inte en regering för att styra människors förhållanden längre. Det ser vi hända just nu i västvärlden. Där fungerar hans förutsägelser. Om staten inte sköter transporter finns privata intressenter, ekonomiska aktörer som tar vid, investerar och drar igång ett busskooperativ eller privat företag som fyller det behovet istället. När staten drar sig ur den offentliga sektorn finns det resurser utanför staten.

Men i fattiga länder finns inga andra resurser än statens. När Världsbanken kräver demontering av staten i många utvecklingsländer, finns det ingen annan som kan utföra statens uppgifter.

INSTITUTIONER FÖR ATT BYGGA OCH BEVARA DEMOKRATIN

Maria Leissner håller med om att i fattiga länder behöver man istället just nu starka institutioner, att människor samverkar för att tillsammans kunna göra något åt sina problem.

– Där har man ännu inte den makt över sina liv som vi har t ex i Sverige, säger hon, och som gör att vi nu klarar oss utan de starka kollektiven. I nydemokratiserade fattiga länder rekryteras människor till spirande folkrörelser, kvinnonätverk formas, kyrkan engagerar sig i demokratirörelsen, fackföreningar börjar byggas upp. Där strömmar medlemmar till. Institutionerna är en del av

strategin för att få ökad individuell makt över livet. Här i Sverige är vi förbi den fasen i vår utveckling.

Hon tar Kenya som exempel.

– Sedan flerpartisystemet introducerades 1992 i Kenya håller man på att bygga upp institutioner för att stärka och förvalta demokratin. Peter, du själv har varit en av de ledande krafterna i det arbetet. Jag tänker på att du varit aktiv i oppositionen från det att den tilläts verka, och att du bidragit till att bygga upp både parlamentets makt och grundat oppositionspartier. I det av regeringspartiet dominerade parlamentet lyckades du för några år sedan få igenom ett utskott för översyn av statens finanser, det första organ i Kenya som haft en insyn- och kontrollfunktion över hur regeringen hanterar medborgarnas pengar. Nyligen har du deltagit i arbetet med att ta fram en antikorrupsionslagstiftning. Ni bygger institutioner för att förvalta och kanske t o m skapa demokratiska värderingar.

Vilket tror du är viktigast, frågar hon, att bygga institutioner för att skydda demokratiska värderingar, eller att söka ändra människors attityder så att de inte accepterar att ledas av förtryckare längre? Är människans demokratiska attityd bräcklig? Hur ska vi bäst förvalta demokratin så att den står pall för attacker?

På de frågorna svarar Peter Anyang Nyongo att kulturen inte automatiskt finns inuti människan, utan att den byggs utanför henne i relationer till andra.

– Du föds aldrig till demokrat, du lär dig demokrati, du odlar demokratin.

– Varje ny generation måste erövra demokratin på nytt, brukar vi säga, säger Maria Leissner.

– Just det. Jag tror att institutioner är viktiga, ja mycket viktiga, för att bygga och bevara demokratin. Vad som uppfattas som normalt beror helt på vilken kultur du vuxit upp i. En välbeställd människa från en kultur utan demokratiska värderingar, som kommer till en kö ställer sig inte sist. Hon kliver automatiskt fram och skuffar bort alla andra. Det känns naturligt för henne. Men den som vuxit upp med idén att alla är lika värda, och att man ska respektera samma regler som andra, ställer sig självfallet sist i kön. Och det känns helt naturligt.

Maria Leissner menar att när man fötts in i demokratin utan att ha slagits för den begriper man inte alltid hur värdefull den är. Glömmer helt enkelt vad den är bra för.

– Jag slås alltid av när jag reser till nya demokratier i Afrika och Östeuropa, hur oerhört entusiastiska väljarna är, hur överväldigade de är över att deras röst räknas, vilken högtidsdag valdagen är. Sedan kommer jag hem till det svenska samhället, där många ser ner på politiken, ”varför ska jag bry mig, jag struntar i att rösta”. Det var länge sedan vi var tvungna att kämpa för något som demokrati i Sverige, det tas som självklart.

VI MÅSTE KÄMPA FÖR DE GODA VÄRDERINGARNA

– För att referera till Marx igen, avslutar Peter Anyang Nyongo. Han sade, att när människan verkligen har allt hon behöver kommer hon att vara rationell och rättvis eftersom hon fötts in i ett samhälle med alla rättigheter så att institutioner och normer inte längre behövs. Men det tror jag är helt fel sätt att tänka. Vi kommer aldrig till Utopia. Vi måste alltid kämpa för att de goda värderingarna ska bestå och överföras till nästa generation.